Dr Zlata ĐURIĆ*
Doc. dr Zoran JOVANOVIĆ**

Izazovi u primeni Direktive o solventnosti II u Srbiji

UDK: 368.811(497.11)
Primljen: 26. 10. 2015.
Prihvaćen: 1. 12. 2015.
Originalni naučni rad

Apstrakt

Evolucija poslovnog okruženja na tlu Evropske unije, indukovana rastućom integracijom i koncentracijom poslovanja, pojavom novih kanala distribucije, promenama u investicionom ambijentu, kao i rastućom lepezom rizika, iskristalizovala je potrebu za harmonizovanjem regulacije svih finansijskih usluga, odnosno za uspostavljanjem sveobuhvatne regulacije koja ne poznaje nacionalne granice. Stvaranje jedinstvenog evropskog tržišta dovelo je do distorzije i regulatorne asimetrije i u sektoru osiguranja. Zbog toga su osiguravači pozdravili inicijativu Evropskog parlamenta i Saveta za uvođenje novog regulatornog okvira tržišta osiguranja na nivou Evropske unije, kroz Direktivu 2009/138/EZ o započinjanju i obavljanju delatnosti osiguranja i reosiguranja (Direktiva o solventnosti II). Ali, nova Direktiva nije opravdala njihova očekivanja.

Predmet ovog rada je analiza dosadašnjih priprema u pravcu implementacije novog regulatornog režima po Direktivi o solventnosti II, dok je njegov cilj da ukaže na perspektivu ublažavanja velike frustracije domaćih osiguravajućih društava u budućim sličnim poduhvatima. Orijentacija Srbije ka sve izvesnijem pristupanju Evropskoj uniji, otvara pitanje šta nam donosi suočavanje sa eventualnom primenom zahteva novog regulatornog okvira, koji je izazvao velike troškove i problem osiguravačima u mnogo razvijenijim privredama. Da li i kako će funkcionisati i razvijati se domaća osiguravajuća društva, čija egzistencija treba da pomogne privredno-ekonomski razvoj Srbije? Supervizori se suočavaju sa problemom u pružanju pomoći malim, domaćim osiguravačima, kako bi im se obezbedio opstanak i razvoj u budućnosti. S druge strane, osiguravači moraju biti spremni za prihvatanje novih i dinamičnijih ideja, čija realizacija može doprineti povećanju njihove konkurentnosti na domaćem tržištu.

Ključne reči: regulacija, supervizija, osiguravajuća društva, solventnost II

1. UVOD

Poslovanje osiguravajućih društava uslovljeno je ukupnim privrednim dizajnom zemlje, ekonomskom i socijalnom politikom, pravnom i poreskom infrastrukturom. Zbog velikog, ekonomskog i socijalnog značaja osiguranja, za privredni razvoj jedne zemlje, nesporna je neophodnost intervencije javnih vlasti, u obliku prudencijalne supervizije. Konstantno praćenje poslovanja ne samo da osiguravačima pruža zaštitu od mogućih, neželjenih posledica, već sprečava i piramidalno urušavanje poverenja korisnika, pa tako i celokupnog sektora osiguranja (Eling, Schmeiser, Schmit, 2007, 9). Kako osiguranje podrazumeva poverenje od javnog interesa, konkurencija na tržištu zahteva zaštitu potrošača na višem nivou. „Napor da se razvije nov skup regulatornih kapitalnih zahteva, fokusiran na riziku, u Evropi traje od donošenja Direktive o solventnosti I 2002. godine... Imajući u vidu ograničenu osetljivost na rizik ovog pristupa, posebno njegovog nedostatka da prepozna sve rizike aktive, postalo je jasno, još tokom razvoja projekta „solventnosti I", da je sveobuhvatniji pristup neophodan" (Vaughan, 2009, 2). Evropski parlament i Savet su 25. novembra 2009. godine usvojili Direktivu 2009/138/EZ o započinjanju i obavljanju delatnosti osiguranja i reosiguranja (u daljem tekstu: Direktiva o solventnosti II), koja je dopunjena 16. aprila 2014. godine Direktivom 2014/51/EU Evropskog parlamenta i Saveta (poznatijom kao Omnibus II Direktiva). Opšti ciljevi Direktive o solventnosti II su: produbljivanje integracije tržišta osiguranja u Evropskoj uniji, veći nivo zaštite osiguranika i korisnika osiguranja, regulacija međunarodne konkurentnosti osiguravača i reosiguravača, anticipiranje

* Univerzitet u Kragujevcu, Ekonomski fakultet, Kragujevac, e-mail: zdjuric@kg.ac.rs.

** Univerzitet u Kragujevcu, Pravni fakultet, Kragujevac, e-mail: zjovanovic@jura.kg.ac.rs.

tržišnih promena, inkorporiranost ukupne izloženosti rizicima u zahtevima u pogledu kapitala i povećanje transparentnosti poslovanja (Wiener, 2007, 38).

Direktiva o solventnosti II temeljno redizajnira poslovnu politiku osiguravača i reosiguravača kroz: uključivanje rizičnih aspekata u svaki segment njihovog poslovanja, afirmaciju opreznog merenja rizičnosti portfelja osiguravača (kroz analizu kreditnog, tržišnog, poslovnog, rizika likvidnosti i rizika osiguranja), holistički pristup vrednovanja imovine i obaveza (zasnovan na tržišnim inputima), razvijanje sofisticiranih sistema upravljanja rizikom, definisanje zahtevanog iznosa kapitala primenom standardnog pristupa ili internog modela (čija će visina biti proporcionalna profitabilnosti poslovanja svakog osiguravača i njegovoj investicionoj strategiji) i podsticanje diverzifikacije rizika u cilju njegovog smanjenja.

„Sistem solventnost II Evropske unije usvaja pristup sa tri stuba regulacije kapitala, analogno sistemu ‚Bazel II', koji je usvojen u bankarstvu" (Cummins, Phillips, 2009, 53).

Prvi stub definiše finansijska sredstva koja bi osiguravajućem društvu obezbedila solventno poslovanje, tako da obuhvata kvantitativne zahteve, sastavljene od sledećih komponenti: procena vrednosti imovine i obaveza, procena visine kapitala potrebnog za namirenje preuzetih obaveza (kroz solventni kapital i minimalni nivo kapitala), određivanje visine tehničkih rezervi, kao i analiza visine i kvaliteta vlastitih sredstava. Solventna pozicija osiguravača se utvrđuje na osnovu razlike između sume tržišno konzistentne procene vrednosti imovine i tržišno konzistentne procene vrednosti obaveza. Procena tehničkih rezervi mora da odgovara vrednosti koju bi društvo moralo da plati kada bi svoje obaveze, u tom trenutku, prenelo drugom osiguravajućem društvu. Uz to je neophodan i određeni iznos sopstvenih sredstava, kao sigurnosno pokriće, u slučaju da neki nepredviđeni događaji oslabe solventnu poziciju osiguravača. Evropska agencija za nadzor osiguranja i penzijskih fondova (*European Insurance and Occupational Pensions Authority – EIOPA*) je krajem 2014. godine objavila konačne smernice o zahtevima prvog stuba (EIOPA, 2014).

Drugi stub Direktive o solventnosti II zahteva od društava za osiguranje da preduzmu sveobuhvatnu procenu profila rizika društva, na osnovu koje će obezbeđivati potencijalni nivo solventnog kapitala za realizaciju strateškog plana tokom posmatranog vremenskog horizonta i akcioni plan održanja adekvatnog nivoa solventnosti (*Own Risk and Solvency Assessment – ORSA*). Očekivani ishod procesa ORSA je stvaranje interakcije između tehničkih i upravljačkih nivoa u upravljanju rizicima. Pored ispunjavanja regulatornih zahteva, osiguravajuća društva će razvijati ili prilagođavati integrisanost rizika mogućnostima upravljanja. Praktična implementacija ovako zahtevnog procesa na početku nalaže pregled osiguravačevog poslovanja, organizacione i tržišne pozicije, zatim prognozu sopstvene solventnosti u narednih nekoliko godina, dok u poslednjoj fazi pripreme sprovođenja ORSA procesa treba potvrditi adekvatnost korišćenih alata i procesa pri proceni osiguravačeve sposobnosti da reaguje na negativne događaje. Procena može biti sprovedena od strane internog ili eksternog revizora ili bilo koje druge interne ili eksterne funkcije, čije zaključke treba dostaviti organu upravljanja.

Treći stub je usmeren na izveštavanje regulatora i ostalih zainteresovanih strana o poslovnim aktivnostima organizacije kroz: izveštaj o solventnosti i finansijskom stanju (*Solvency and Financial Condition Report – SFCR*), redovni izveštaj supervizoru (*Regular Supervisory Report - RSR*) i godišnje i kvartalne kvantitativne šablone izveštavanja (*Quantitative Reporting Templates – QRT*). Pri tome, javno obelodanjivanje će biti sprovedeno kroz izveštaj o solventnosti i finansijskom stanju (SFCR), dok će regulatorno izveštavanje biti dato kroz redovni izveštaj (RSR). Oba izveštaja će morati da sadrže kvalitativne i kvantitativne komponente. U pogledu njihovog formata, kvalitativni zahtevi će morati da formiraju izveštaj, a kvantitativne komponente će delimično biti u formatu izveštaja, i delimično date kroz ponuđene šablone. Nakon javnih konsultacija o zahtevima izveštavanja i obelodanjivanja, čiji rezultati su objavljeni 12. jula 2012. godine, EIOPA postavlja sedam šablona izveštavanja, koji će obezbediti kombinaciju kvartalnog i godišnjeg izveštavanja, kao i informacije za regularno i javno obelodanjivanje. Dok će RSR biti dostupan samo regulatorima, SFCR će biti javno dostupan dokument. Društvo neće biti u obavezi da objavljuje podatke čije objavljivanje može ugroziti dalje poslovanje kompanije.

U cilju kvalitetne komunikacije između implementacionih stubova bitno je da se oni ne preklapaju i da ne uvode dvostruke nivoe pravila. Svaki aspekt Direktive o solventnosti II je u interakciji sa drugim oblastima, tj. nema komponente koju treba posmatrati izolovano.

2. SOLVENTNOST II: HARMONIZACIJA ILI DESTRUKCIJA?

Na samom početku je bilo očigledno da će prilagođavanje trenutne regulacije novim zahtevima predstavljati veliki izazov za osiguravače u budućnosti. Najglasniju kritiku samom nacrtu Direktive o solventnosti II, dalo je francusko udruženje za uzajamno osiguranje

(ROAM), naglašavajući da će nestručno postavljeni zahtevi ugasiti mnoga osiguravajuća društva, jer će previsoko postavljeni zahtevi u pogledu kapitala rezultirati povećanjem premija osiguranja, bez poboljšane sigurnosti korisnika osiguranja. Ova asocijacija je kreirala internet stranicu www.stopsolvency2.com, pod sloganom: *Solvabilité II, a good question but poor answer*, ukazujući na opasnosti koje proizlaze iz Direktive o solventnosti II, tražeći odgovarajuće vreme za pripremu u sprovođenju novih pravila. Već početkom 2010. godine ceo sektor evropskog osiguranja je ustao protiv novih propisa, argumentujući svoje neslaganje u pogledu kompleksnosti standardne formule, poteškoća u kreiranju internih modela, preterane potrebe za dokapitalizacijom, čak i velikih osiguravajućih društava, neadekvatnog tretmana zdravstvenih rizika, negativnog uticaja tržišnog rizika na evropsku ekonomiju itd.

Generalni direktor britanskog organa za prudencionu regulaciju (*Prudential Regulation Authority – PRA*) *Andrew Bailey,* izjavio je 2013. godine u britanskom parlamentu: „Bilo je postepenih pomaka, gde je svakih šest meseci bilo jasno da (direktiva) neće biti implementirana za još šest meseci, i kada svi odu na dalje pripreme, stiče se utisak kao da se nešto dogodilo, da se u stvari ništa nije dogodilo" (Smolinski, 2011, 3). Govoreći o sumi budžetiranoj za Direktivu o solventnosti II (između 100 i 150 miliona funti), rekao je da Centralna banka Engleske nikada nije potrošila toliko novca na bilo šta.

Revizorsko-konsultantska kuća *Deloitte*, u svom izveštaju *Rethinking the response – a strategic approach to regulatory uncertainty in European insurance,* navodi da je svaki od 40 evropskih osiguravača, za usklađivanje sa novom Direktivom, potrošio 200 miliona evra, dok ukupni troškovi od 2010. godine, čak dosežu devet milijardi evra. Međutim, izazovi sa kojima se suočavaju evropski osiguravači nisu samo finansijske prirode. U izveštaju se takođe navodi da, neizvesnost oko nove direktive dovodi mnoge osiguravače u stanje poslovne paralize, jer odlažu poslovne planove zbog nesigurnosti kakav će efekat na njihovo poslovanje imati nova pravila. Ovakva stagnacija učiniće da stvarni troškovi osiguravača budu veći od koristi u primeni novih pravila. Samim tim, postoji osnovana potreba za brzom izmenom ovih propisa, sa ciljem da se obezbedi bolje razumevanje problema koji su specifični za osiguranje rizika sa jedne strane i veći stepen jednostavnosti ponuđenih modela sa druge strane.

Uprkos svim troškovima i problemima, većina evropskih osiguravača pruža podršku promenama u dosadašnjem funkcionisanju, naglašavajući svoju spremnost za suočavanje sa novim izazovima. Prema istraživanju, koje je sprovela kompanija *ICODA European Affairs*, 40% država članica je izjavilo da njihova nacionalna nadzorna tela nisu dovoljno kompetentna da sprovedu novu Direktivu o solventnosti II i da je nivo njihove spremnosti za ovakav preokret veoma nizak. Odlaganje primene Direktive o solventnosti II za 2017. godinu podržalo je 80% ispitanika, da bi stvorili dovoljno manevarskog prostora za uvođenje i edukaciju, kako bi adekvatno odgovorili novim zahtevima (Svijet Osiguranja, 10. 7. 2013).

Direktiva o solventnosti II će nesumnjivo poboljšati nadzor nad osiguravačima u Evropi, što će imati implikacije na druge regulatorne režime u svetu, jer će evropski osiguravači poslovati i na drugim teritorijama, van evropskog okvira. Uvođenje ove direktive izazvaće svojevrsnu revoluciju u industriji osiguranja i stvoriti sasvim izmenjen profil poslovanja. Kako je pomak u njenoj primeni napravljen, svi učesnici na tržištu osiguranja, sasvim sigurno, moraju krenuti ka redefinisanju mnogih aspekata svog poslovanja.

3. PERSPEKTIVA MALIH I SREDNJIH OSIGURAVAJUĆIH DRUŠTAVA

Uključivanje zemalja u razvoju u turbulentno tržište osiguranja Evropske unije, odražava paradoks Direktive o solventnosti II, kada su u pitanju male kompanije. „S jedne strane direktiva teži da harmonizuje evropsko tržište osiguranja, a sa druge strane mora omogućiti da tržište funkcioniše slobodno i bez distorzije. Ovo poslednje podrazumeva zaštitu raznolikosti i dopuštanje malim kompanijama da se razvijaju i pružaju korisne, lokalizovane usluge. Prilično je nejasno kako jedna direktiva može pomiriti ovakve suprotnosti. Da bi ublažili ovaj paradoks i stvorili okvir koji je jednoobrazan, a da ipak omogućava manjim kompanijama da napreduju na pejzažu evropskog osiguranja, uveden je princip proporcionalnosti" (Benari, 2011, 1). Zbog neuporedivo manjeg obima preuzetih rizika, a tako i kapitala, ne iznenađuje otpor manjih osiguravajućih društava novoj direktivi. Evropsko udruženje osiguravača i reosiguravača (CEA), u svom izveštaju 2011. godine (CEA, 2011, 8), navodi da bi strogo sprovođenje nove direktive, bez neophodnih prilagođavanja zahteva, moglo imati nesrazmerno negativan uticaj na mala i srednja društva.

Evropski komitet za nadzor osiguranja i penzijskih fondova je još 2005. godine istakao značaj proporcionalne regulacije, koja bi omogućila malim i srednjim osiguravačima poštovanje istih principa, ali srazmernih njihovoj veličini i strukturi preuzetih rizika (CEIOPS, 2005, 106). Ovi osiguravači nemaju vrlo složene profile rizika, tako da bi troškovi tumačenja, primene i provere usklađenosti sa evropskim propisima bili nesrazmerno visoki. Prekomeran finansijski teret mogao

bi oslabiti njihovu sposobnost da svojim osiguranicima obezbede proizvode ili usluge koji su specifični za nacionalna tržišta. Zato je supevizorima data mogućnost da, uz proveru ispunjenosti uslova, pojedine osiguravače mogu osloboditi primene novih propisa. Trenutna izuzeća profilisana su za osiguravajuća društva: a) čiji je godišnji premijski prihod manji od 5 miliona evra, b) ukupne tehničke rezerve samostalnog ili društva koje pripada grupi, zajedno sa iznosima koji se mogu naplatiti na osnovu ugovora o reosiguranju ili od subjekata za posebne namene, ne premašuju 25 miliona evra; c) poslovanje društva ne uključuje poslove osiguranja ili reosiguranja koji pokrivaju rizike osiguranja od odgovornosti, rizike osiguranja kredita i jemstva; d) poslovanje društva ne uključuje poslove reosiguranja koji su veći od 0,5 miliona evra od njegove zaračunate bruto premije ili 2,5 miliona evra od njegovih bruto tehničkih rezervi sa uključenim iznosima koji se mogu naplatiti na osnovu ugovora o reosiguranju ili od subjekata za posebne namene, ili više od 10% njegove bruto zaračunate premije ili više od 10% njegovih bruto tehničkih rezervi sa uključenim iznosima koji mogu biti naplaćeni na osnovu ugovora o reosiguranju ili od subjekata za posebne namene (Direktiva 2009/138/EZ, 2009, čl. 4). Pri tome je predviđena korekcija ovih iznosa i određivanje objektivnih uslova budućeg praga, koji će kvalifikovati preduzeća koja mogu biti oslobođena primene novih propisa. Kao primarni korak, predložena je korekcija praga premijskog prihoda prema inflaciji, pri čemu sve države članice mogu koristiti indeks potrošačkih cena na nivou Evropske unije (CEIOPS, 2005, 111).

Međutim, Evropski komitet za nadzor osiguranja i penzijskih fondova je tada upozorio da je premijski prihod neophodan, ali ne i dovoljan uslov za izuzeće od primene nove direktive. Supervizori treba da razmotre širu lepezu faktora, koji mogu biti od većeg značaja od premijskog prihoda, u koje se mogu ubrojati: tržišna dominacija preduzeća, ukupan bilans stanja, ukupne obaveze prema osiguranicima, broj ugovora, ukupne investicije i broj zaposlenih. Pri tome, osiguranici manjih društava neće imati niži nivo zaštite, jer društvo oslobođeno primene novih propisa podleže samo domaćoj regulativi i može pružati usluge samo na nacionalnom tržištu.

4. STREMLJENJE DOMAĆEG TRŽIŠTA OSIGURANJA KA NOVIM REGULATORNIM TOKOVIMA

Uključivanje Republike Srbije u evropske regulatorne tokove nameće našem pravnom i privrednom okviru zahtev za postepenom, ali vrlo kompleksnom harmonizacijom, koja će uticati i na ceo ekonomski ambijent. Desetogodišnja praksa primene Zakona o osiguranju, usvojenog 2004. godine, otkrila je njegove nedostatke, pa je, praćena brojnim izmenama i dopunama, rezultirala Nacrtom novog Zakona o osiguranju 2012. godine, koji je usled brojnih primedbi korigovan do verzije koju je Narodna skupština Republike Srbije usvojila krajem 2014. godine. Nov Zakon o osiguranju doneo je detaljnu analizu svakog segmenta rada u osiguranju, ali i sintezu koja je definisala interakciju međusobnih elemenata u sveobuhvatnoj regulaciji poslovanja.

Sve uvedene izmene približile su našu regulativu poslovnoj praksi osiguravača u EU, ali ostaje otvoreno pitanje: šta nam donosi suočavanje sa eventualnom primenom zahteva novog regulatornog okvira, koji je izazvao velike frustracije osiguravačima, u mnogo razvijenijim ekonomijama? Da li i kako će funkcionisati i razvijati se vrlo mali broj domaćih osiguravača, čija egzistencija treba da pomogne privredno-ekonomski razvoj Srbije? Uvidom u bilanse stanja i bilanse uspeha osiguravajućih društava može se konstatovati da, prema nivou premijskog prihoda u 2014. godini, od ukupno 4 društva sa većinskim domaćim kapitalom, koja se bave isključivo poslovima osiguranja, dva osiguravača zadovoljavaju prag oslobađanja, tj. imaju premijski prihod ispod 5 miliona evra (Tabela 1). Prema iznosu tehničkih rezervi, tri domaća osiguravača imaju tehničke rezerve ispod 25 miliona evra. Ali, kako je uslov za oslobađanje od primene Direktive o solventnosti II, ispunjenost oba uslova, prema rezultatima poslovanja iz 2014. godine, AMS osiguranje i Dunav osiguranje imaće obavezu da primenjuju novu direktivu. Prema uvidu u bilanse stanja i uspeha domaćih osiguravača, nijedno društvo neće biti u stanju da finansijski isprati eventualne pripreme i primenu Direktive o solventnosti II.[1]

Na osnovu ankete koju su autori sproveli 2014. godine, kod 11 osiguravajućih društava (dva društva sa većinskim domaćim, a ostala društva sa većinskim inostranim kapitalom), izazovi u primeni nove regulative biće veliki. Iako aktuari domaćih osiguravača imaju preko 6 godina iskustva, oni samo oko 10% radnog vremena posvećuju obračunu rezervi, što je neadekvatno doprinosu koje njihovo iskustvo i praksa, mogu dati u razvoju i korekciji postojeće regulative ove problematike. Na pitanje o primeni statističkih metoda za projektovanje rezervi, u domaćim osiguravajućim društvima samo jedan aktuar navodi da primenjuje metode korelacione analize, standardna odstupanja

[1] Podaci iz finansijskih izveštaja osiguravajućih društava su preuzeti sa sajta Narodne banke Srbije www.nbs.rs,10. 10. 2015.

Tabela 1: Premijski prihod, tehničke rezerve i neto dobitak / gubitak osiguravača u domaćem vlasništvu za 2014. godinu

iznosi u evrima

DRUŠTVO ZA OSIGURANJE	AMS	DUNAV OSIGURANJE	ENERGOPROJEKT GARANT	GLOBOS OSIGURANJE
PREMIJSKI PRIHOD	18.002.500,80	144.672.513,96	1.319.719,88	2.341.577,56
TEHNIČKE REZERVE	19.856.487,73	140.493.657,73	2.033.279,24	1.823.165,50
NETO DOBITAK / GUBITAK	23.639,73	11.324.838,53	600.282,56	4.912,58

Izvor: Proračun autora na osnovu podataka preuzetih sa sajta NBS.

i mnoge druge metode, dok bi drugi aktuari želeli da uključe i statističke i stohastičke metode projekcije. Samim tim, novi zahtevi regulacije treba da budu reper nadležnim internim i eksternim organima da na vreme mobilišu njihovu energiju i interes, kroz višesmernu kontinuiranu edukaciju u cilju što veće pripremljenosti za buduće kompleksne proračune.

5. PROBLEMI PRED AKTUARIMA

Ključni imperativ Direktive o solventnosti II sadržan u integraciji i kvantifikovanju svih rizika kojima je izloženo osiguravajuće društvo, proširuje delokrug i kompetenciju aktuara, odnosno njihovu ulogu u ispunjavanju novih zahteva. Članom 48 ove Direktive, naglašeno je da je aktuarska funkcija od suštinske važnosti za razumevanje stohastičke prirode poslova osiguranja, a opseg odgovornosti aktuara je značajno proširen. Naime, aktuari zadržavaju odgovornost u pogledu koordinacije obračuna tehničkih rezervi u odabiru metoda, modela i pretpostavki za obračun, proceni kvaliteta korišćenih podataka, analizi najbolje procene obaveza osiguravača itd. Međutim, u redizajniranom poslovnom okruženju, njihova ingerencija se proširuje i na procenu preuzimanja pojedinih rizika u osiguranje, procenu adekvatnosti reosiguranja, kao i na izveštavanje uprave i supervizora o opravdanosti njihovih izbora i odluka.

Najveći izazov i promene, koje donosi Direktiva o solventnosti II, aktuarima će predstavljati nov koncept obračuna tehničkih rezervi, koje direktno utiču na bilans stanja, a preko njega imaju i ključni uticaj na obračun solventnog kapitala. Nova metodologija kalkulacije tehničkih rezervi definisana je u članu 76 Direktive 2009/138/EZ, gde se navodi da „vrednost tehničkih rezervi mora da odgovara sadašnjem iznosu koji bi društva za osiguranje i društva za reosiguranje morala platiti kad bi svoje obaveze osiguranja i obaveze reosiguranja odmah preneli na drugo društvo za osiguranje, odnosno društvo za reosiguranje." Pri tome, član 77 ove direktive, propisuje da tehničke rezerve treba određivati kao zbir diskontovane najbolje procene osiguravačevih obaveza i dodatka za rizik. Problem samo predstavlja činjenica da ne postoji standardizovana definicija najbolje procene, ali Direktiva o solventnosti II eksplicitno zahteva da se odvojeno posmatraju i obračunavaju novčani tokovi koji se odnose na štete i novčani tokovi povezani sa premijama. Dok rezerve za štete predstavljaju diskontovanu najbolju procenu svih budućih novčanih tokova koji se odnose na potraživanja nastala na dan ili pre dana procene, diskontovana premijska rezerva se odnosi na sva buduća potraživanja koja mogu nastati iz polisa koje su još na snazi.

Fundamentalne promene trenutne aktuarske prakse obuhvataju: a) segmentaciju poslovnih delatnosti u homogene rizične grupe (čija podela odražava prirodu preuzetih rizika), i to u 16 klasa rizika za neživotno i 17 klasa rizika za životno osiguranje; b) najbolju nediskontovanu procenu koja se izračunava na bruto osnovi, bez odbijanja iznosa naplativih iz ugovora o reosiguranju; c) bruto najbolju procenu treba zatim diskontovati pomoću bezrizične kamatne stope; d) najbolju procenu treba izvesti za svaku homogenu grupu rizika posebno. Budući da sve navedeno nije saglasno sa Odlukom Narodne banke Srbije[2] o obračunu tehničkih rezervi, najizazovniji eventualni, budući zahtevi predstavljaće: inkorporiranje projekcije novčanih tokova za sve homogene rizične grupe prema korišćenim valutama, zatim prilagođavanje novčanih priliva vremenskoj vrednosti novca, prema odgovarajućim valutama, uključivanje ekstremnih događaja, veoma niske verovatnoće nastupanja ali velikih, latentnih potraživanja, uvođenje diskontovanja, kao i principa

[2] Odluka o tehničkim rezervama (*Službeni glasnik RS*, br. 42/2015).

tržišno konzistentne osnove osiguravačevih obaveza, koja uključuje inflaciju (uz pretpostavku o kontinuitetu inflacije koja je postojala na posmatranom tržištu). Iako za obračun rezervi za štete nije preporučena određena metodologija, aneks tehničkih specifikacija, koje je izdala Evropska komisija, u cilju sprovođenja pete kvantitativne studije uticaja novih smernica, navodi da treba koristiti sve raspoložive aktuarske i statističke tehnike koje su proporcionalne prirodi, obimu i složenosti sopstvenih, preuzetih rizika. Procena potencijalnih potraživanja može biti izvedena pomoću metoda simulacije, determinističkih i analitičkih tehnika. Analitičke i determinističke tehnike (bazirane na istorijskim podacima poslovanja) biće primerenije za najbolju procenu obaveza neživotnih osiguravača u slučajevima kada je priroda obaveza dovoljno jednostavna ili pak suviše složena, uz nepostojanje odgovarajućih podataka. U slučaju rizika različitog nivoa nesigurnosti i različitog intenziteta, kombinovana primena determinističkih i simulacionih tehnika daje pouzdanije rezultate najbolje procene. Za potraživanja sa niskom nesigurnošću, kako u vremenu, tako i u iznosu, preporučuju se individualne projekcije, dok potraživanja koja imaju značajne neizvesnosti u vremenu nastupanja ili u iznosu, najbolja procena treba da bude izvedena korišćenjem standardnih aktuarskih tehnika, zasnovanih na trouglovima šteta (European Commission, 2010 b, 6).

Specifikacije, koje je objavila Evropska komisija 2010. godine, donose i pojednostavljene metode procene tehničkih rezervi, primenljive ne samo kod malih i srednjih, već i kod većih osiguravajućih društava. Ove metode su bazirane na fiksnom skupu pretpostavki, jednostavnije su od tehnika koje izvode tačne projekcije novčanih tokova, zasnovane na specifičnim podacima društva a daju iznose koji neće bitno odstupati od „prave" najbolje procene koja odgovara prirodi, obimu i složenosti preuzetih rizika (European Commission, 2010 a, 67).

Pri obračunu rezervi za štete, predložena su pojednostavljenja obračuna rezervi za prijavljene ali neisplaćene štete, kao i za nastale, ali do trenutka procene, neprijavljene štete. Pojednostavljena najbolja procena rezervi za prijavljena neisplaćena potraživanja dozvoljava procenu svake pojedinačne štete ili metodu prosečnog troška, kod koje je:

$$Rezerva = \Sigma_{i=1}^{n} (N_i \cdot A_i) - P_i,$$

gde N_i predstavlja broj prijavljenih šteta, nastalih u godini i, A_i je prosečan trošak zatvorenih šteta u posmatranoj godini, dok P_i obuhvata sva plaćanja za štete koje su nastupile u posmatranoj godini. Dok su N_i i P_i poznate, veličina A_i se dobija na osnovu prosečnog troška šteta u posmatranoj godini i, nezavisnog od godine nastanka štete, ali pomnoženog faktorom koji uzima u obzir inflaciju i diskontovanje. Samim tim, ova metoda se ne može primenjivati u slučaju malog obima podataka, kao ni kod nisko frekventnih šteta velikog monetarnog efekta. Za ove štete se preporučuje procena individualne rezerve svake pojedinačne štete, ali ta procena mora uzeti u obzir buduću inflaciju, tržišno konzistentnu poslovnoj liniji i portfelju društva.

Nakon usvajanja novog Zakona o osiguranju, Narodna banka je donela Nacrt obračuna tehničkih rezrvi, koji je stupio na snagu u junu tekuće godine, a primenjivaće se pri iskazivanju tehničkih rezervi u finansijskim izveštajima o poslovanju osiguravajućih društava, sa stanjem na dan 31. 12. 2015. godine. Obračun nastalih prijavljenih a neisplaćenih šteta u ovom nacrtu je sličan predloženoj metodi prosečnog troška, ali ne podrazumeva diskontovanje i inflatornu korekciju, tako da domaćim aktuarima neće predstavljati veliki zaokret u dosadašnjem obračunu.

Tehničke specifikacije za sprovođenje pete kvantitativne studije uticaja, za nastale ali do dana procene neprijavljene štete (IBNR) daju dve pojednostavljene metode, primenljive prema veličini serije podataka o dotadašnjem poslovanju. U slučaju dužih serija dostupnih i pouzdanih podataka, rezerva za neprijavljene štete dobija se na sledeći način:

$$IBNR_Rezerva\ u\ godini\ t = C_t \cdot N_t,$$

gde je C_t prosečan iznos nastalih neprijavljenih šteta, dobijen na osnovu istorijskog proseka troška šteta, prijavljenih u nekoliko prethodnih godina, a zatim korigovan faktorom inflacije i diskontovanja, dok se N_t dobija na sledeći način:

$$N_t = A_v \cdot R_t,\ A_v = \sum_{i=1}^{j-1} \left(\frac{N_{t-i}}{p_i} + N_{t-i} \right) / \sum_{i=1}^{j-1} R_{t-i}$$

gde R_{t-i} predstavlja broj šteta prijavljenih u godini t, nezavisno od godine nastupanja štete, N_{t-i} je broj nastalih neprijavljenih šteta na kraju godine t-i, dok je p_i procenat šteta nastalih u godini t-j a prijavljene u i sledećih godina, pri j godina dostupnih podataka ($j \leq 3$) (European Commission, 2010 b, 80).

Međutim, ukoliko je broj godina iskustava nedovoljan, specifikacije propisuju drugo pojednostavljenje obračuna nastalih neprijavljenih šteta, zasnovano na najboljoj proceni nastalih prijavljenih šteta:

$$IBNR_Rezerva_{LOB} = faktor_{LOB} \cdot Rezerva_{prijavljenih}$$

gde je rezerva za svaku liniju poslovanja $IBNR_Rezerva_{LOB}$ i $faktor_{LOB}$ je faktor specifičan za svaku liniju poslovanja.

Rezerve za štete još obuhvataju i rezervu za troškove rešavanja šteta, za koje takođe može da se primeni pojednostavljena metoda:

$$Rezerva_{troškova} = R \cdot (IBNR + \alpha \cdot Rezerva_{prijavljenih}),$$

gde je R jednostavan prosek bruto rezervi a α je procenat rezervi za štete (koji je podešen na 50%).

Jedna od najvećih, suštinskih promena postojeće prakse aktuara je koncept premijske rezerve koja treba da obuhvati rezervu za prenosne premije i rezervu za neistekle rizike. Obračun najbolje procene premijske rezerve obuhvata sve buduće isplate potraživanja, za događaje osigurane po osnovu polisa kojima još nije istekao rok, buduće administrativne troškove, troškove administriranja polisa koji su još na snazi i sve očekivane buduće premije. Zapravo, premijska rezerva se određuje na prospektivnoj osnovi, tako da uzima u obzir ne samo sve ulazne i izlazne novčane tokove, već uključuje i vremensku vrednost novca. Jedna od bitnih novina nove metodologije je smanjivanje premijske rezerve za iznos očekivanih, budućih priliva premija, tako da sama procena ovih rezervi mora da uzme u obzir buduće ponašanje korisnika polisa (kao što je verovatnoća otkupa ili isteka polise tokom preostalog perioda).

Najbolja procena premijske rezerve se, takođe, može dobiti primenom dva pojednostavljena pristupa: pristup zasnovan na računovodstvenoj osnovi i pristup zasnovan na stopi šteta. Primena bilo kog pristupa, donosi niz praktičnih pitanja, povezanih sa: određivanjem novčanih priliva homogenih grupa rizika prema valutama, prilagođavanje ovih novčanih priliva vremenskoj vrednosti novca, inkorporiranje binarnih događaja, indirektnih troškova itd. Osim toga, velike promene donosi uključivanje očekivanih premijskih prihoda za polise za koje postoji ugovorna obaveza ali koje još nisu stupile na snagu, kao i uključivanje očekivanih profita u budućim periodima, gde unapred dobijene premije, posebno kod dugotrajnih linija osiguranja, mogu biti praćene isplatama potraživanja u dalekoj budućnosti.

Sve navedeno, ukazuje samo na jedan segment modifikacija koje donosi Direktiva o solventnosti II. Pred aktuarima stoje veliki izazovi jer je mnogo toga slično postojećoj praksi. Stremljenje trenutne ka novoj metodologiji kvantifikovanja tehničkih rezervi, suočava ih sa brojnim novinama:

- dosadašnje tehničke rezerve biće zamenjene najboljom procenom osiguravačevih obaveza i marginom rizika;
- najbolja procena inkorporira rezerve za štete i premijsku rezervu;
- sve buduće novčane tokove treba diskontovati;
- sve procene treba da budu razdvojene prema valutama, jer različite valute nose i različite kamatne stope za diskontovanje;
- povećan je zahtev za kvantitet i kvalitet neophodnih podataka;
- premijska rezerva se obračunava nezavisno od rezervi za štete i mora da obuhvati sve novčane tokove povezane sa budućim premijskim prilivima:
- osnova za obračun premijske rezerve ne nalikuje na obračun postojećih rezervi za prenosne premije;
- premijska rezerva može biti i negativna itd.

Kako je Direktiva o solventnosti II dosta proširila odgovornost i prisustvo aktuarske ekspertize, osiguravajuća društva će morati da sistematski rade na obezbeđivanju neophodnog resursa znanja, kroz kontinuiranu, višesmernu edukaciju aktuara. Uvidom u podatke Narodne banke Srbije, osiguravajuća društva koja posluju na našoj teritoriji, uglavnom imaju po jednog aktuara, pri čemu su pojedini aktuari angažovani u više osiguravajućih društava. Svakako da ova činjenica ukazuje na neophodnu veću koncentraciju aktuara, čiji je broj značajno povećan programom edukacije, koji sprovodi Narodna banka Srbije. Uvođenje tržišnog vrednovanja sredstava i obaveza osiguravača, zahtevaće primenu potpuno novih znanja, metodologija i kalkulacija, što će iskristalisati potrebu i za angažovanjem stručnjaka različitog profila. Osim toga, Direktiva o solventnosti II nameće osiguravajućim društvima široke zahteve izveštavanja u brzini i učestalosti njihovog kreiranja. Osiguravači bi trebalo prvenstveno da razmotre mogućnosti automatizacije procesa izveštavanja, kao i razvoj strategije upravljanja podacima u okviru kompanije, kao i to kako najbolje pripremiti aktuarske i računovodstvene timove.

6. ZAKLJUČAK

Republika Srbija, kao ni većina evropskih tržišta osiguranja, ne može ostati izolovana ni imuna na globalne trendove u osiguranju, kao ni na pravce njene regulacije. Prisustvo stranih osiguravajućih društava će uticati, ali i ukazati na neminovne promene u upravljanju, poslovnim modelima, alokaciji kapitala itd. Zato je nastupilo vreme suočavanja kako učesnika, tako i supervizora sa brojnim pitanjima, na putu od „solventnosti I" ka „solventnosti II." Zbog neizvesnosti oko ulaska u EU, kao i definitivnog i sigurnog datuma primene novih zahteva, skoro da je opravdano dosadašnje ignorisanje novih smernica od strane domaćih supervizora. Ali, suočavanje sa ovim izazovima je neizbežno,

pa se usaglašavanje poslovne prakse našeg tržišta osiguranja može postići malim, ali sigurnim pomacima. Još je dovoljno vremena pred domaćim osiguravačima da postepeno trasiraju ovu trnovitu stazu, kroz upozorenja i iskustva osiguravača sa mnogo većim finansijskim potencijalom, koji preživljavaju ne tako malu frustraciju.

Pred supervizorima svakako ostaje veliki izazov u pomoći malim domaćim osiguravačima da opstanu u budućnosti. Trend, koji prognoziraju svetski analitičari, je spajanje i ukrupnjavanje osiguravajućih društava na manjim tržištima. Očekivani rapidan rast domaćeg tržišta osiguranja je usporen zbog lošeg socijalnog položaja stanovništva i nedovoljnih investicionih potencijala za razvoj privrede i industrije. Multinacionalni osiguravači, prisutni uz domaća osiguravajuća društva, učinili su tržište osiguranja isuviše koncentrovanim. Kako nema sigurnih nagoveštaja „ozdravljenja" socijalno-ekonomskog ambijenta, strana osiguravajuća društva već kreću putem spajanja svojih portfelja. To bi trebalo da bude dovoljan indikator domaćim osiguravačima da razmotre druge organizacione mogućnosti, koje bi im omogućile opstanak i konkurentnost, bar na matičnom tržištu.

Zlata DJURIC, PhD
Faculty of Economics, Kragujevac
Zoran JOVANOVIC, PhD
Asisstant Professor, Faculty of Law, Kragujevac

The challenges in the implementation of the Solvency II Directive in Serbia

UDC: 368.811(497.11)
Original scientific work

SUMMARY

The evolution of business environment on the European Union soil, induced by the increasing integration and concentration of businesses, the appearance of new channels of distribution, changes in investment ambient, as well as the increasing range of risks, gave rise to the need for the harmonization of all laws regulating the financial services, that is for creating a comprehensive regulation that does not recognize boundaries. The creation of the unique European market has led to the distortion and regulatory asymmetry in the insurance business. Therefore, the insurance companies have greeted the initiative of the European Parliament and Council to introduce new regulatory framework for insurance market at the level of the European Union, through Directive 2009/138/EC (Solvency II). However, the new Directive did not meet their expectations. The subject of this paper is the analysis of the preparations aimed at the implementation of the new regulatory draft of Solvency II, while its goal is to point out to the perspective of softening the frustration of domestic insurance companies in future similar endeavors. Convergence of Serbia towards its probable accession to European Union raises the question what the application of this new regulative framework will mean for Serbia since it caused great expenses and problems to insurance companies in much stronger economies than ours. How will a small number of domestic insurance companies function and grow remains uncertain, as well as whether they will be able to support the economic and commercial development of Serbia. Therefore, supervisors face a large enigma how to help small domestic insurance companies to survive in future. Time has come to change the way of thinking and express readiness to accept new dynamic ideas.

Key words: regulation, supervision, insurance companies, Solvency II

LITERATURA (*REFERENCES*)

Bernari, G. (2011). Solvency II: harmoniser or destroyer?, *Solvency II Wire,* dostupno na: http://www.solvencyiiwire.com/solvency-ii-harmoniser-or-destroyer/1598, 11.8.2015.

CEA. (2011): Solvency II: Making it workable for all, dostupno na: http://www.financialmutuals.org/files/files/solvency-ii---making-it-workable-for-all.pdf, 23. 5. 2015.

CEIOPS. (2005). Draft Answers to the European Commission on the third wave of Call for Advice in the framework of the Solvency II project. *Consultation Paper No. 9*, CEIOPS-CP-06/05.

Cummins, J., Phillips, R. (2009). Capital Adequacy and Insurance Risk-Based Capital Systems, *Journal of Insurance Regulation*, 28/1, pp. 25-72.

Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II). *Official Journal of the European Union*, 52.

EIOPA. (2014). Final Report on Public Consultation No 14/036 on Guidelines on ancillary own funds, dostupno na: https://eiopa.europa.eu/Publications/Consultations/EIOPA_EIOPA-BoS-14-167-Final_Report_AOF.pdf, 18. 5. 2012.

Eling, M., Schmeiser, H., Schmit, J. (2007). The Solvency II Process: Overview and Critical Analysis, *Risk Management and Insurance Review*, 10(1), 69–85.

European Commission. (2010a). QIS5 Technical Specifications.

European Commission. (2010 b). Annexes to the QIS5 Technical Specifications.

Smolinski, L. (2011). Europe divided over Solvency II saga, *The Insurance Insider*, dostupno na: http://www.insiderquarterly.com/europe-divided-over-solvency-ii-saga, 5. 9. 2015.

Zakon o osiguranju, *Službeni glasnik RS*. br. 139/2014.

Vaughan, T. M. (2009). The Implications of Solvency II for U.S. Insurance Regulation, *Social Science Research Network working paper no. 3505392009,* dostupno na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1350539, 15.9.2013.

Wiener, Z., (2007). Solvency II and the Solvency Capital Requirement for Insurance Firms in Israel. *Israel Economic Review*, 5 (2), 33-53.